

4. Цивілізаційні виклики і українство: рефлексії з тем життя, творчості, історії в українській філософській думці

Ніна Авер'янова

УДК 141.201

Образотворчість Євромайдану як вияв національної гідності українців

Показано, що мистецтво Євромайдану стало значним чинником консолідації українських громадян. Художники-професіонали і художники-аматори були об'єднані великою спільною ідеєю, існувала загальна колективна художня творчість. У мистецьких творах Арт-Майдану висловлювалася ідея піднесення людської і національної гідності українців, чітко демонструвався європейський вибір України.

Ключові слова: образотворче мистецтво, образотворчість, мистецька еліта, Євромайдан, Арт-Майдан.

It is shown, that the Art of Euromaidan became an important factor of consolidation of Ukrainian citizens. Professional as well as amateur painters were joined with the common idea, there was collective creative activity. In the creative works of Art-Maidan the idea of human and national dignity of Ukrainians was manifested, the European Choice of Ukraine was clearly demonstrated.

Key words: fine Art, art elite, Euromaidan, Art-Maidan.

Революція Гідності, де українці проявили високу активність, стійкість і масовість, не залишилася поза увагою мистецької еліти України, вона спричинила творчий вибух як серед художників-професіоналів, так і серед аматорів. Митці, глибоко занурившись у сутність суперечностей українського суспільства, висловила свій погляд на події цих буремних часів. Художники, захоплені власним задумом і втілюючи ідеї багатьох тисяч громадян України, творили оригінальні твори мистецтва. У кожному такому творі художники закладали максимально значимий з їхньої позиції сенс, бо мистецтво – це не лише сліпе відображення об'єктивних предметів і явищ суспільства, а це і відтворення особистісних установок самого митця.

Мистецтво має здатність відображати реальність у специфічних чуттєво-емоційних формах, воно дає знання про світ, віддзеркалює зображальними засобами всю багатогранність національного буття. За допомогою художніх образів у ньому моделюються реальні історичні події та постаті, ідейно-культурний дух епохи та весь український світ. Мистецтво є широкою системою комунікації, яка практично не має перешкод, воно транслює художню інформацію до всіх верств населення, об'єднує людей, підвищує духовний потенціал як окремої особистості, так і

суспільства в цілому. Мова мистецтва значно яскравіша й емоційніша, тому стає більш переконливою та впливовою. За влучним висловом Олени Теліги: «Мистецтво має велике і прекрасне завдання: виховувати... сильних і твердих людей української нації, що вміють жити, творити і вмирати для своєї Батьківщини» [6, с. 15].

Під час революційних подій зими 2013 – 2014 рр. художники створили Арт-Майдан, де репрезентували свої твори, присвячені подіям, які їх зібрали і консолідували. Митці писали роботи не лише в художніх майстернях, а й у наметах і на барикадах Євромайдану, бо з історії відомо, що кращі твори про революцію народжувалися у художників, які безпосередньо перебували в епіцентрі революційних подій. Оскільки «твір мистецтва являє собою не що інше, як типізоване відображення певних світоглядних колізій, що періодично виникають в бутті людей» [1, с. 132], то до професійних ілюстраторів і дизайнерів долучалися волонтери-оформлювачі й аматори, які прагнули висловити свою думку в художній формі. Вони до політичної символіки Євромайдану додавали сатиричні сюжети народного гумору та іронії. Митці, як професіонали, так і аматори, кожного дня, у контексті подій, що швидко змінювалися, створювали нові плакати, дотепні гасла й карикатури. В одних художніх творах вони висміювали політиків, а в інших –

возвеличували героїзм і патріотизм повстанців; передавали як перші – мирні буденні дні революції, так і подальші, коли почалися збройні сутички. Євромайдан для багатьох українських громадян став мірилом людської і національної гідності, джерелом витримки і сміливості.

У революції Гідності сила мистецтва виявилася по новому, основними символами революції стали сцена, мікрофон, екран і намет. Величезний за своїм масштабом хеппенінг транслювався у багатьох країнах світу. Хеппенінг (англ. happening – те, що трапляється, відбувається тут і тепер, непередбачуване) – «театралізована миттєва дія на основі імпровізації з активною участю в ній аудиторії, направлена на стирання кордонів між мистецтвом і життям, прагне до спонтанності, безпосереднього фізичного контакту з публікою, підвищеної дієвості мистецтва» [5, с.548]. Основними рисами хеппенінгу на Євромайдані стали: концерти відомих і невідомих музикантів, майстрів слова, народний фольклор, художні виставки під відкритим небом, плакати з лозунгами, малюнки у наметовому містечку, художні конкурси й акції.

Найчисленнішими на Євромайдані були плакати, які еволюціонували від саморобних із зображенням дотепних шаржів до Інтернет спільноти «Страйк плакат» («Я крапля в океані, який змінить Україну» – самий популярний плакат Євромайдану, «Я відповідаю за те, що буде завтра», «Я дихаю вільно», «Беркут, ми стоїмо за майбутнє ваших дітей» та ін.). Сторінку «Страйк плакату» в мережі Facebook прикрашало знаменне гасло: «Ще ніколи в житті маленький принтер не почувався таким героєм», адже воно символізувало «маленького українця», який врешті решт отримав змогу вільно висловити свої думки, прагнення і бажання. Бо як справедливо зауважує Володимир Біблер, там, де про людину думають, як про функцію деяких анонімних, нехай самих найкращих і прогресивних соціальних сил та інтересів, там не може виникнути і бути усвідомленою ідея гідності, тобто самозбереження «таємної свободи бути Я» [2, с. 56]. Творці Музею плакату України в грудні 2013 р. відкрили свою сторінку в Facebook, де презентували роботи, присвячені революції Гідності, а в подальшому – виставку «Крим – це Україна!». Суттєво те, що використовуючи образотворчість Музею плакату України зі сторінки Facebook українська діаспора

проводила мітинги на підтримку Євромайданівців в Англії, Франції, Німеччині, Канаді, США, Аргентині, Бразилії та в інших країнах світу.

Звичайно, опоненти Євромайдану також використовували мистецькі засоби впливу на суспільну свідомість для популяризації своєї політичної пропаганди. Адже мистецтво як специфічний інструмент впливу на свідомість суспільства здатен змінювати його цінності, ідеали, стереотипи й установки. Наприклад, відомо з минулих століть, як служителі релігійних культів і політична еліта держав, а не так давно керівники Радянського Союзу, широко використовували різні види й жанри мистецтва для виховання, керування, а також для маніпулювання суспільством. Опоненти Євромайдану намагалися діяти, як Євромайдан, вони запозичували ідеї зі сценою та виступами популярних митців на ній, писали плакати, проте відтворити яскраву творчість і креатив, які існували на Арт-Майдані, їм було не під силу.

Революційні події, які поширилися майже по всій Україні, з їхньою соціально-політичною вмотивованістю, тривалими протестами і трагічними подіями, з жертвовністю, створили вибух мистецької оригінальної творчості. Мистецтво Євромайдану демонструвало поляриність нового європейського світу та старого світу з ідеалізованими російськими ідеологемами. При цьому «межа України, яка просякла європейськими цінностями, посунулася далеко на Схід» [3, с. 122]. Нове (західне) і старе (східне) на підґрунті соціально-економічних причин, тотальної корупції, що заповонила державні й недержавні заклади, увійшло в жорстку конфронтацію. Це протистояння дієво підсилювалося мистецькими засобами, які завжди мали суттєвий вплив і можливості. Можна з впевненістю говорити, що за кілька місяців головна площа Києва перетворилася на величезний мистецький салон, адже тут були презентовані графіті, скульптури, плакати, інсталяції, фотографії, звучали виступи піаністів і співаків. Головним символом Євромайдану постала металева конструкція новорічної ялинки, прикрашена креативними революційними плакатами.

Як відомо, встановлення на площі зазначеної ялинки стало офіційною причиною для розгону мирних демонстрацій студентів у кінці листопада 2013 р., у результаті чого мирні демонстрації

переросли в масові акції спротиву владі та революційні виступи. Ця ялинка на київському майдані для протестуючих була уособленням згорання демократичних прав і свобод, уособленням споживацького добробуту, а після всеукраїнського масового повстання – символом відвойованої свободи і європейського вибору України. Ялинка, прикрашена національними прапорами України і плакатами – головна і найважливіша інсталяція Євромайдану. Окрім неї інсталяціями можна назвати й барикади, дерев'яні дошки, де писали назви міст і сіл України, які символізували єдність та неподільність України. Внаслідок особливості образотворчих творів, а саме – візуалізації, відбувався чуттєвий та інформаційний комплексний вплив на пізнавальну, емоційну й вольову сфери українських громадян, на їхню свідомість і підсвідомість.

З'явилася значна кількість творів у різних видах і жанрах мистецтва з відображенням подій революції або її персонажів. Враховуючи те, що саме мистецтво має здатність до навіювання та емоційно-сміслового підсилення, переважна більшість творів мала патріотичне спрямування. Патріотизм – це «етичний і політичний принцип, соціальне почуття, вмістом якого є любов до вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле і сьогодення, прагнення захищати інтереси Батьківщини» [7, с. 415]. Почуття патріотизму передбачає певну ієрархію ціннісних орієнтацій, у відповідності з якою обов'язок особистості перед нацією є визначальним, тут надається перевага національним інтересам у порівнянні з особистісними. Патріотизм зумовлює повагу до своєї національної історії, мови, мистецтва, спричиняє прагнення нації до цивілізаційного поступу. Патріотизм – це любов і повага до своєї нації, яку за необхідності потрібно захищати та виборювати її права – саме такі мотиви звучали в творах митців Арт-Майдану. Окрім цього, звичайно, були художні твори, які носили характер сатири й іронії. Їхніми головними персонажами постали експрезидент України – Віктор Янукович, лідери Партії регіонів і Президент Росії – Володимир Путін. Гумор та іронія в мистецтві – це цивілізовані засоби висловлення незгоди і протесту, адже сприймання художніх творів відбувається передусім на базі емоцій та почуттів того, хто їх сприймає, а вже потім – на основі рефлексії.

Існувала й значна кількість фотографій, які мали можливість швидко поширюватися по Інтернету, також відбувалися фотовиставки на барикадах Майдану. Оскільки візуальне мистецтво – це унікальний засіб фіксації певних подій, то для збереження пам'яті про боротьбу українців за свою свободу і гідність мистецька еліта (і не тільки України) продовжувала влаштовувати художні презентації. Серед них, наприклад, виставка відомого французького репортера Еріка Буве (Eric Bouvet) в Національному художньому музеї України, присвячена вшануванню пам'яті загиблих бійців у революції Гідності. Це данина поваги французького митця тим революціонерам, з якими він перебував на Євромайдані. Ерік Буве як фотограф був присутній у багатьох «гарячих точках» світу – в Афганістані, Чечні, Югославії, Іраку, Лівані, Сомалі, Судані. Тому, коли почалася революція в Україні, він не оминув її увагою і представив своє художнє бачення київських подій лютого 2014 р. У свою чергу, фотовиставки українських митців під назвою «Революція Гідності» відбулися і за кордоном – в Лондоні, Единбурзі. Статика візуальних творів мистецтва дозволяє об'єднати споглядання твору з його філософським та ідейно-світоглядним осмисленням і переосмисленням.

Образотворчість широко була представлена на Євромайдані не лише у графічному варіанті. Можна було побачити навіть дерев'яні скульптурні зображення, виконані майстром з Коломиї, а також скульптуру з рожевого мармуру французького художника Роті (Roti) «Нова Україна», де він символічно відтворив Україну в образі жінки, що піднімається з глибин.

Графіті, декоративний і портретний живопис були співзвучні революційним подіям. Митці Євромайдану в запалі креативу розмальовували намети, щити, шоломи бійців. Наприклад, під час конкурсу «Розмалюй шолом захиснику Майдану» і акції «Щитопис» художники розписували бойові щити і шоломи бійцям Самооборони. Тематика розписів залежала як від власних уподобань майстрів, так і від побажань бійців. Щити розфарбовували у жовтий і блакитний кольори, зображали біблійних героїв: Архистратига Михайла, якого українці вважають покровителем Києва, Георгія Переможця – воїна-захисника, покровителя військових і їхніх родин; на

шоломах відтворювали символи України – прапор, герб, калину, зображали українські вишиванки й писанки, писали лозунги «Слава Україні», «Революція Гідності» та ін. Саме через естетичні переживання таких творів, відбувалося співпереживання і емоційний відгук на дійсну реальність, формувалося почуття солідарності у всіх членів Євромайдану. А співпереживати у даному випадку означало бути щирим і небайдужим, активним і сміливим.

Художник Олег Смаль, за освітою архітектор, перебував на Євромайдані з першого дня. Він репрезентував свої карикатури, в яких висміював українських політиків і чиновників. У такій фізично та психологічно напруженій ситуації художні роботи митця викликали посмішки у повстанців, що сприяло оптимістичному настрою революціонерів і підтримувало їхній бойовий дух. На жаль, багато ілюстрацій художника під час штурмів було втрачено, проте ті роботи, які залишились продовжують створювати позитивну психологічну атмосферу і в наші дні. Юрій Журавель представив свої революційні картини, Лев Скоп розмальовував бойові щити, Микола Теліженко виконав серію витинанок, присвячених Євромайдану. Львівські митці з Національного музею імені Андрея Шептицького, застосовуючи всі канони іконопису, написали для демонстрантів Євромайдану ікону Святого Миколая, яку розмістили поряд з революційними плакатами біля новорічної ялинки. Також, коли з'явилися перші герої Євромайдану, то тоді ж відповідно з'явилися і перші їхні портрети. У цих художніх творах присутня надзвичайно велика образна концентрація, адже майстри всю різноманітність проблем Євромайдану вписали в зображення конкретного моменту, який містить у собі величезну підготовчу працю художників – спостереження і роздуми.

Оскільки митці були об'єднані великою спільною ідеєю євроінтеграції та піднесення національної гідності українців, то на Євромайдані змішалось мистецтво мейнстріму і андеграунду, високе й низьке мистецтво, тут не було ні критики, ні похвал, а була загальна колективна художня творчість, яка стосувалася кожного. І художники-професіонали, і художники-аматори щиро захопилися задумом, тому так інтенсивно проходила робота над творами і так яскраво виявилася їхня оригінальність.

При цьому говорити про якість художніх робіт Арт-Майдану не можливо, бо мистецтвознавці погоджуються з тим, що для сучасного мистецтва неприйнятні критерії якості художніх творів у колишньому розумінні. Сучасне мистецтво, найперше, має дивувати і збуджувати новизною, робити виклик, навіть провокувати скандал [4]. У творах Арт-Майдану чітко відстежувалася ідея піднесення людської і національної гідності українців, прагнення відродити духовність, визначити свій шлях розвитку в європейському цивілізаційному колі.

Сьогодні, коли Євромайдан виконав своє призначення, митці продовжують писати етюди з революційної тематики, щоб не забути страшні і хвилюючі події, щоб у подальшому створювати серйозні художні роботи з історії становлення нашої української нації. Ідеї, закладені у таких художніх творах, зможуть формувати моральні й духовні інтенції української людини, оскільки моральні принципи та духовні цінності, виявлені в мистецьких творах завдяки розумінню та співпереживанню, сприймаються як свої. Митці продовжують організовувати і проводити художні конкурси (наприклад, конкурс страйк-плакатів: «Зупини кривавий продаж «Містралів»» та ін.).

Отже, мистецький Євромайдан став одним із напрямків сучасного українського мистецтва. Він продемонстрував консолідацію українських громадян для наступного кроку формування політичної нації європейського типу, для формування вільного громадянина-європейця з правом вибору і свободи; підтвердив європейський цивілізаційний вибір України. Показав, що українське суспільство має перспективу розвитку і не бажає залишатися у межах провінціалізму колишнього СРСР. Представлені на ньому інсталяції, графіті, карикатури, портрети героїв Небесної Сотні, декоративно розмальовані щити і шоломи засвідчили, що образотворче мистецтво відповідає вимогам часу, а українська мистецька еліта невіддільна від вирішення проблем і сподівань української нації. Художники чітко продемонстрували, що мистецтво не може перебувати поза проблемами суспільства, відмежовуватися від його болючих і складних питань.

1. Азархин А. Мировоззрение и эстетическое развитие личности / АН УССР. Ин-т философии.

Отв. ред. В. Михалев. – К.: Наук. думка, 1990. – 192 с.

2. Библер В. С. Нравственность. Культура. Современность (Философские раздумья о жизненных проблемах) // Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М.: Политиздат, 1990. – 480 с. – С. 16–57.

3. Євромайдан: хроніка відчуттів [колекція есе Тараса Прохаська, Івана Ципердюка, Юрія Андруховича, Сергія Жадана, Юрія Винничука]. – Брустурів: Дискурсус, 2014. – 156 с.

4. Казакова С. Science art: к вопросу о критериях качества произведения современного искусства / Светлана Казакова // Искусствознание. – Москва, 2012. – № 3-4. – С. 592–598.

5. Культурология / Под ред. Ю.Н. Солониной, М. С. Кагана. – М.: Высшее образование, 2005. – 566 с.

6. Теліга О. Прапори духу / Олена Теліга // Образотворче мистецтво. – 2000. – № 3-4. – С. 15.

7. Философский словарь / Под редакцией И. Т. Фролова. – 7-е изд., переработанное и дополненное. – М.: «Республика», 2001. – 719 с.

Тетяна Антонюк

УДК 94(477):378:37.014.24

Законодавче забезпечення міжнародної діяльності у сфері вищої освіти України

Розглядається проблема законодавчого забезпечення міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти, акцентується увага на необхідності його вдосконалення як важливої умови активізації інтеграційних процесів у сфері вищої освіти України.

Ключові слова: вища освіта, законодавче забезпечення, міжнародне співробітництво, інтеграція, Болонський процес, світовий освітній простір, академічна мобільність, конкурентоздатність.

In the article the problem of legislative providing of international cooperation in the field of higher education is examined and attention is accented on the necessity of its perfection as an important condition of integration processes activation in the field of higher education of Ukraine.

Key words: higher education, legislative providing, international cooperation, integration, Boulogne process, world educational space, academic mobility, competitiveness.

Законодавче забезпечення сфери вищої освіти на сучасному етапі є головною умовою успішного реформування і модернізації галузі. Міжнародне співробітництво та інтеграція у галузі освіти є важливою нормою Болонської співдружності освітян, оскільки реально сприяє підвищенню мобільності викладачів і студентів, самостійності студентів, рівня їх самоорганізації. Постійне вдосконалення і оновлення законодавчого забезпечення відповідно до загальноєвропейських стандартів, забезпечить якість вітчизняної вищої освіти та її інтеграцію в світове освітнє середовище.

Помітний інтерес громадськості і науковців до цієї проблеми в сучасній Україні і за кордоном спостерігається з середини 90-х років ХХ століття, коли Україна стала членом Ради Європи і визначилася зі стратегією освітніх реформ. Питання законодавчого забезпечення міжнародного співробітництва в галузі освіти досліджують такі вчені, як Т. Антонюк [1], В.Н. Гайкалова [3], М. Згуровський [10], О.

Козієвська [13], В. Кремень [15], В. Луговий [17; 18; 19], та ін. Проблеми розвитку міжнародних зв'язків вітчизняних вищих навчальних закладів та процеси інтеграції української системи освіти в міжнародний освітній простір окреслені в нормативно-правових документах, що регламентують освітню галузь в Україні. На сьогодні зберігається потреба всебічного й об'єктивного висвітлення даної теми в історичній літературі.

Метою даного дослідження є акцентування уваги на необхідності вдосконалення законодавчого забезпечення міжнародного співробітництва українських ВНЗ як важливого фактора реформування та модернізації національної системи освіти, її успішної інтеграції до світового освітнього простору.

У розвитку міжнародних зв'язків, а отже і формуванні їх законодавчого забезпечення в новітній Україні, логічно виокремити три періоди: 1) 1991 – 1995 рр. – від проголошення незалежності України і до